

Republica Moldova

LIMBA ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură filologică

Sediul redacției:

277012, or. Chișinău, str. Pușkin 22, Casa Presei, et. 5

tel.: 23 44 12, tel./fax: 23 44 19,

Adresa pentru corespondență:

277012, or. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare 134, cutia poștală nr. 83

Nr. 89
7308 1996

Stimate domnule profesor **ENGEN COSERANU**,

Avem deosebită plăcere să vă expediem ultimele noastre apariții editoriale: numărul 3-4, jubiliat, al revistei "Limba Română" și antologia "Limba română este patzia mea" - un modest omagiu geniului și spiritului de sacrificiu al Dumneavoastră.

Primiți și cu această ocazie felicitările și urările noastre de bine!

Ai dumneavoastră,
Alexandru BANIȚOȘ
Leo BORDEȘANU
Gon COMIȚESCU

Al. Banițoș
Leo Bordeșanu
Gon Comițescu

CZU 805.90 (082.2)
L 62

Selecție și prefață:
Alexandru BANTOȘ,
redactor-șef al revistei "Limba Română"

Coordonatori:
acad. **Silviu BEREJAN**, prof. **Anatol CIOBANU**,
prof. **Nicolae MĂTCAȘ**

Antologia, tipărită cu sprijinul Guvernului României, al Consiliului pentru Problemele Românilor de Pretutindeni, se distribuie gratuit în bibliotecile și instituțiile de învățământ din Republica Moldova, în sudul Basarabiei și nordul Bucovinei.

Editorii aduc și pe această cale mulțumiri domnilor **Mihai UNGHIANU**, secretar general adjunct, **Nicolae Dan FRUNTELATĂ**, secretar de stat, **George MARINESCU**, director D.I.P., și **Victor NITREANU**, expert guvernamental.

Coperta:
Isai CÎRMU

Lectori:
Leo BORDEIANU, **Ion CONȚESCU**

Machetare computerizată:
Lucia PÎSLARU, **Lilia CIOBANU**

B 4601000000-08
M - 165 - 96

ISBN 7-79846-043-0

© Revista "Limba Română"
Fundăția Culturală "Grai și Suflet"

Adevărul despre noi

Limba ROMÂNĂ

este
patria mea

Studii. Comunicări. Documente

Antologie de texte

publicate în revista "Limba Română" (Chișinău), 1991—1996

Lucrarea a fost editată cu sprijinul Guvernului României,
al Consiliului pentru Problemele Românilor de Pretutindeni

Revista "Limba Română"
Fundăția Culturală "Grai și Suflet"
Chișinău, 1996

Cu ce măsură măsoari, măsura-ți-se-va,
spune înțelepciunea populară.

Eugen Coșeriu este o măsură a forței și
demnității noastre științifice și umane. El este
cealaltă moșie basarabeană, **cealaltă** moșie
românească, scăpat în chip victorios de
colectivizarea, ca să zicem așa, colhoznică
și intrat prin harul și puterea excepțională,
de geniu, a cercetării lingvistice, în rîndul
celor mai strălucite valori de spirit universale
în respectivul domeniu.

Mi-e dor de cumițenia și frumusețea
Domniei sale așa cum, poate, numai de
Mama și Eminescu mi-e dor.

Grigore VIERU

27 iulie 1996

A promova sub orice formă o limbă moldovenească
deosebită de limba română este, din punct de vedere
strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică;
din punct de vedere istoric și practic e o absurditate și o utopie;
și din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice
și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural.

Eugen COȘERIU

Se dedică
ilustrului lingvist al contemporaneității
Eugen COȘERIU,
originar din Mihăileni, Bălți,
Basarabia

EUGEN COȘERIU
75

Ca și aezul, limba caze ne leagă și ne ține în viață nu poate fi hotar între frați, iar cei caze o țrag forțat între noi ca mînioasă graniță vor zămîne zuzinați puzuzi în fața Lui Dumnezeu și înaintea Istoziei. Minți zuginite, înșuzubate stzîmb în niște vieți de roboți pzoimpeziali, au încezcat demențial de-a lungul a peste 150 de ani — și mai înceazcă și azi — să taie aezul în două și să-l colozeze cu o boia politică ce nu s-a lipit decît de bolnăvicioasa, con junctuzala și agresiva loz imaginație. Astfel, prin cel-mai ceras dezmaț politic, s-a ajuns la a se fixa în Constituția Republicii Moldova un fals lingvistic și politic sub satanicul număr 13, botezat la fel de satanic limba moldovenească. Limba moldovenească ce în accepția unui om normal, adică în perzepezea unui om caze poate citi ușoz dedesubtuzile politice, nu este altceva decît azmata a 15-a de ocupație.

Nu ozice lege, chiar dacă se vzea lege constituțională, poate fi sau tzebuie respectată. Respectăm numai legea caze și ea ne respectă pe noi. Mai exact, legea caze cinstește Istozia.

În acest sens, noi credem că buclucașul Articol 13 poate deveni lege numai după ce va fi conștințit de mazile și numezoasele dovezi lingvistice și istorice întzuchipate de cei mai de seamă clasici ai litezatuzii noastze, de cei mai valorozși lingviști și istorici din tzezut, la fel de adevăzații savanți contemporani de la noi, cît și de personalitățile univezsale.

Caztea ce avem în față se vzea — și este — un azgument de neclintit în acest sens: tzaîm în familia unei singuze limbi — limba zomână. Daz, totodată, ea este și o dzamatică dovadă a faptului că proverbul aceleiași limbi "Un nebun azuncă o piatză și zece înțelepți o caută" nu s-a învechit.

Limba zomână, — spunea I.D. Cazagiale, — este Caztea de boiezie a unui neam călit de focul atitoz încezcăzi de pierzanie. Să onozăm, deci, cu demnitate și deplină mîndzie, cea mai nobilă Cazte a neamului pentzu caze au căzut capete, s-a văzsat sînge, în cupzinsul căzeia am visat, am luptat, am viețuit și viețuim nemuzitozi!

Academician Gr. VJERU

SUMAR

Prefață de Alexandru BANJOS.....	11
I. LIMBA ȘI CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ	
Eugen COȘERIU Latinitatea orientală.....	15
Nicolae CORLĂTEANU Româna literară în Republica Moldova (istorie și actualitate).....	33
Grigore BRÂNCUȘ Vitalitatea limbii române.....	45
Dumitru IRIMIA Limba — componentă fundamentală a specificului național.....	51
Ioan OPREA Limba literară și conștiința națională.....	55
Ion BUGA Băstinașii din Republica Moldova (limba și numele lor) sub aspectul dreptului internațional.....	59
Anatol CIOBANU Eroziunea conștiinței naționale a românilor moldoveni	65
Nicolae MĂTCAȘ Simulacrul adevărului științific.....	73
II. CORELAȚIA LIMBĂ—DIALECT—GRAI	
Matilda CARAGIU-MARIOȚEANU Varietatea limbii române.....	93
Ștefan GIOSU Dialectele limbii române.....	99
Nicolae SARAMANDU Graiurile moldovenești în cadrul limbii române.....	107
Silviu BEREJAN Varietatea moldovenească a vorbirii orale românești și limba literară scrisă	111
Eugen BELTECHI Limba literară și literatura dialectală.....	117
Nicolae RAIEVSCHI Caracterul supradialectal al limbii române literare.....	121
Vasile MELNIC Graiurile și unitatea limbii române.....	125

Prof. dr. Eugen COȘERIU,
membru de onoare al A.R. și al A.Ș.M.,
Tübingen

UNITATEA LIMBII ROMÂNE — PLANURI ȘI CRITERII

Aș vrea mai întâi să mulțumesc Academiei Române și, mai ales, domnului Eugen Simion, vicepreședinte al Academiei, pentru faptul că a binevoit să mă aleagă pentru inaugurarea acestei conferințe, deoarece eu reprezint, într-un fel, problema care ne preocupă, fiind român moldovean și tocmai din actuala Republică Moldova. Eu am crescut ca român și, pe vremea copilăriei și adolescenței mele, petrecute în Basarabia — în Țara de Sus —, nu se punea această problemă a unei limbi moldovenești și nici nu ne închipuiam că ea s-ar putea pune cândva și cumva — fiind neștiutori de ceea ce se întâmplă dincolo de Nistru, unde se pregătea despărțirea limbii române din Basarabia de limba română ca atare în totalitatea ei.

Deoarece eu nu sînt românist, ci sînt teoretician al limbajului și romanist, voi vorbi din punctul de vedere al romanisticii, al lingvisticii romanice.

Ce este o limbă și cum trebuie să punem și să rezolvăm problema unității unei limbi? Limbile sînt tehnici istorice ale vorbirii, sînt sisteme de tradiții istorice ale vorbirii, ale limbajului în general. **Limbajul e guvernat de două principii universale**: de principiul comun al tuturor activităților culturale, adică al activităților libere ale omului, **creativitatea**, și de principiul comunității tehnice istorice, **alteritatea**. Pe de o parte, limbajul este, într-o măsură oarecare și în esența sa, creativitate, activitate de creație, pe de altă parte, este totdeauna și al altora și pentru alții, pentru o comunitate care se dezvoltă în istorie. Datorită alterității, limbajul se prezintă sub formă de limbi, de tradiții comune. Însă, dat fiind faptul că limbajul este totdeauna și creativitate, nu există limbi, nu există tradiții istorice ale comunităților vorbitoare, monolitic unitare. În orice limbă — dacă această limbă nu s-a redus la o limbă moartă sau la un cod — deosebim o varietate în spațiu (varietate pe care o numim în lingvistică **diatopică**), o varietate între păturile socio-culturale ale comunității (varietate pe care o numim **diastratică**) și o varietate de expresie, în acord cu circumstanțele vorbirii — o varietate stilistică sau, cum o numesc eu, **diafazică**. Datorită alterității însă, în același timp și în contra acestei varietăți, se nasc omogenități, și anume **omogenități în sens diatopic** (pe care le numim **dialecte**), **omogenități în sens socio-cultural** (pe care le numim **niveluri de limbă**) și **omogenități în sens diafazic** (pe care le numim **stiluri de limbă**). O limbă este, atunci, o colecție complexă de dialecte, niveluri de limbă și stiluri de limbă care în parte coincid și în parte se prezintă ca divergente. Aceasta este o limbă pe care o putem numi **limbă istorică**.

O limbă istorică nu este niciodată monolitic unitară, ci e o limbă care s-a dezvoltat istoricește și care are un nume, ca, de exemplu, limba română, și care e

Eugen Coșeriu la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. Chișinău, 1993.

recunoscută ca limbă istorică de propriii ei vorbitori și, ca limbă, și de vorbitorii altor limbi. O limbă unitară este numai o limbă pe care o putem delimita noi, ca lingviști în cadrul unei limbi istorice, anume o limbă pe care eu o numesc **limbă funcțională**: o limbă fără diferențe în spațiu, fără diferențe socio-culturale și fără diferențe stilistice — sau **un singur dialect, la un singur nivel de limbă și într-un singur stil de limbă**. Datorită alterității și de acord cu coeziunea comunității, pe deasupra acestei varietăți, mai ales **pe deasupra varietății dialectale, se formează**, prin procese istorice naturale și prin voința vorbitorilor, **limbi comune**, adică limbi care sînt, în sens ideal cel puțin, limbi pentru toată comunitatea unei limbi istorice și pentru toate acele treburi care sînt treburi ale comunității întregi. Se formează o **koiné**. Însă și aceste limbi comune prezintă diferențe (chiar și diferențe regionale); se creează în această limbă comună, de obicei, forme regionale — dialecte secundare — și atunci **este nevoie**, tocmai pentru aceste treburi ale comunității în general, **de o normă superioară acestei limbi comune, un fel de limbă comună a limbii comune, o limbă standard** — o limbă pentru toată comunitatea și pentru educația și identitatea ei etnică față de alte identități etnice, o limbă pe care eu o numesc **exemplară**.

Deci, **cînd vorbim despre unitatea unei limbi și despre problema unității unei limbi, trebuie să știm la ce nivel ne aflăm: pe planul limbii istorice, pe planul limbii comune sau pe planul idealului de limbă, pe planul limbii exemplare** (care niciodată nu este cu totul terminată, care este permanent, în același timp, parțial realizare și parțial proiect). Pe de altă parte, și într-o limbă funcțională, adică într-un singur sistem, fără diferențiere internă, trebuie să deosebim, ca în orice tehnică, cel puțin trei planuri: un plan al realizării tradiționale a acestei limbi, independent de faptul

dacă aceste realizări sînt sau nu sînt funcționale; un plan superior, planul sistemului de funcțiuni ale limbii, al sistemului de opoziții funcționale ale limbii; iar mai sus decît planul acestui sistem, un plan al tipului lingvistic, adică al principiilor opozițiilor și funcțiunilor din sistem.

Cînd ne referim la unitatea unei limbi trebuie să înțelegem dacă vorbim de unitate pe planul normei tradiționale, al realizărilor tradiționale ale formelor ca atare, dacă vorbim în planul sistemului de posibilități funcționale ale limbii — că sistemul nu e niciodată în întregime realizat, însă se poate realiza, are existență virtuală: știm cum se va spune în românește, de exemplu, ceea ce nu s-a spus încă (știm cum derivăm în limba română anumite fapte, pe care nu le-am creat încă) și recunoaștem fapte noi ca românești, ca formate bine în limba română, sau dacă ne găsim pe planul tipului lingvistic, pe planul principiilor de organizare a unei limbi.

Aceasta înseamnă, mai întîi, că varietatea internă și unitatea limbilor trebuie considerate din cele două puncte de vedere, pe planuri diferite, și că ele se pot prezenta în măsură diferită. Pe de altă parte, aceasta înseamnă, dat fiind că nu există limbi istorice monolitice unitare, că nici baza unei limbi istorice nu ar putea fi monolitic unitară — deci, în cazul nostru, nici latina vulgară, pe care o admitem ca bază istorică a tuturor limbilor romanice, nici latina vulgară dunăreană, pe care o admitem ca bază a limbii române, nu puteau fi monolitice unitare, fiindcă prezentau, fără îndoială, diferențe în spațiu, diferențe socio-culturale și diferențe stilistice.

Aceasta înseamnă că **nu există, în realitate, o măsură absolută a unității**, că, dacă vom compara limbile între ele, **o limbă fiind mai mult sau mai puțin unitară decît altă limbă**, unitatea este întotdeauna, *in concreto*, un fapt relativ.

Se înțelege că **această unitate este din ce în ce mai solidă, cu cît ne ridicăm de la limba istorică la limba comună și de la limba comună la limba exemplară** — dat fiind că limba comună și limba exemplară reprezintă această tendință, această **aspirație către unitatea limbii pentru toată comunitatea**.

În cazul limbii române, care este unitatea ei ca limbă istorică? Cred că putem fi de acord aproape în întregime cu Sextil Pușcariu, care a formulat această soluție (mai mult decît problemă) în sensul următor: **ceea ce este caracteristic pentru limba română și desparte limba română, pe de o parte, de limba latină, pe de altă parte, de celelalte limbi romanice, este comun celor patru dialecte ale limbii române**. Cu anumite restricții, fără îndoială, dat fiind că această unitate — *unitate genealogică* — este întotdeauna o unitate din trecut, care se prezintă apoi ca varietate, ca **unitate în diversitate**. Totuși sînt destule fapte, în afară de cele care duc pînă la o diferențiere în latina vulgară dunăreană — și nu trebuie să ne temem de această varietate, deoarece ea, fiind deja baza limbii române, este cu mult mai mare în cazul celorlalte limbi romanice, de exemplu, în cazul limbilor ibero-romanice sau în cazul limbilor din Galoromania. Pe lîngă acestea, **avem o serie de fapte care sînt comune tuturor dialectelor, nu numai în sistem, ci pînă la norma limbii**. S. Pușcariu a semnalat numai unele fapte și a uitat — sau nu a formulat precis — altele, care sînt tot atît de importante. De exemplu, între cele semnalate, faptul că *l* intervocalic devine peste tot *r* în aceste dialecte, faptul că *qu* devine, în aceleași cuvinte, *p* (de ex., *apă*), faptul că *gn* devine *mn* (de ex. *lemn*) și *ct* devine *pt* (de ex., *lapte*) în toate aceste dialecte. Sau faptul că avem pînă și coincidențe cu totul specifice (la un verb ca *a avea*, *am* și *are*); faptul că avem peste tot (deși sînt anumite diferențe

Filologi de pe cele două maluri ale Prutului la Academia din Chișinău.

de pronunțare) *mine, tine, cine*; faptul că avem peste tot conjunctivul cu *să*, sau toate alternanțele vocalice și cele consonantice; faptul pe care l-a semnalat doamna Matilda Caragiu-Marioțeanu și a insistat tocmai asupra românității lui, vocalele șoptite, atât de caracteristice pentru limba română, și nu numai pentru dacoromână, ci și pentru aromână (acest [j] șoptit) și, în cazul aromânei, acest [ʏ] șoptit, care a existat și, în parte, mai există și în dacoromână. Adică o **unitate care înseamnă nu numai unitate genealogică, ci, fără îndoială, și o anumită unitate reală**, în ciuda diferențelor, care, incontestabil, există și care separă aceste dialecte.

Mai importantă însă este **unitatea tipologică**, unitate la nivelul tipului, în afară de această unitate la nivelul sistemului lingvistic. Unitatea tipologică a limbii române este unitatea tuturor limbilor romanice, în afară de franceza modernă, care s-a depărtat de tipul general romanic. Principiul general al acestui tip lingvistic este: determinări materiale interne, paradigmatică, pentru funcțiuni interne nerelaționale; și determinări sintagmatică (determinări în afara unității, determinări perifrastice) pentru funcțiunile relaționale. Uneori dialectul dacoromân este mai avansat în realizarea acestui tip, alături, dialectul aromân este mai înaintat, de exemplu, în faptul că a redus cazurile și la pronumele personal, care, pe lângă *io*, are și pe *mini*, și că pentru persoana a doua are numai *tini* (ca și italiana populară, care are *me* și *te*, și așa cum franceza, încă din perioada veche, înainte de a trece la noul tip romanic, a creat *moi* și *toi*). Din aceste puncte de vedere **limba română este, fără îndoială, mai unitară** la acest nivel al limbii istorice **decît franceza, mult mai unitară decît italiana**, care ține, din punctul de vedere al limbii istorice, de două arii diferite în România, aria orientală și aria occidentală; dialectele septentrionale merg cu România occidentală. Deci, unitatea limbii italiene este o unitate secundară, o unitate care la origine era diversitate și numai prin faptul că diferitele ei dialecte gravitau către limba comună stabilită pe baze toscane și florentine a ajuns să fie aceeași limbă istorică, o singură limbă istorică. Eu aș spune că e unitară cam cum este limba spaniolă, dacă e să considerăm această limbă spaniolă ca limbă istorică, cu dialectele ei, adică cu castiliana, cu navaro-aragoneza și cu asturiano-leoneza (unde diferențele sînt, și în fonetică, și în morfologie, tot atât de profunde ca și diferențele dintre dialectele românești, afară numai dacă e să considerăm istroromâna, care, într-adevăr, s-a îndepărtat prin anumite influențe externe mult mai mult de trunchiul pluridialectal al limbii române).

Ca limbă comună — ca să trecem la celălalt plan — **aceasta există numai pentru dialectul dacoromân**. Nu avem o limbă comună, dat fiind că nu am putut, în atîtea secole, constitui o singură unitate, națională și statală, pentru toate dialectele. Încercările care s-au făcut (și tocmai aromânii au încercat să stabilească o *Măiestrie a ghiuvășirii rumânești* generală) nu au dat rezultate istorice trainice. Influența dialectului aromân asupra acestei limbi comune nu s-a putut afirma. În Școala Ardeleană s-a încercat, din cînd în cînd, să se adopte, mai ales pentru a înlocui anumite slavisme, forme din aromână: de exemplu, Petru Maior scrie *vrută* pentru *iubită*, fără îndoială, din aromână.

Această limbă comună, care există numai pentru dacoromână, și **care se înțelege** în sens ideal, ca fiecare limbă comună, **că este pentru toți românii de peste tot**, este, mai întîi, **extrem de unitară, așa că, în cazul limbii române, aproape că nu există diferențe între nivelul limbii comune și nivelul limbii exemplare**. Diferențele sînt de fonetică și, din cînd în cînd, de vocabular; gramaticale sînt foarte puține.

Aproape că nu există diferențe între limba comună, care prezintă o varietate regională, și limba exemplară, adică limba standard. Această limbă comună este mai unitară decât limba italiană, este mult mai unitară decât limba spaniolă (trebuie să știm că în limba spaniolă ceea ce se numește dialectul andaluz sau ceea ce se numește limba spaniolă din America cu toată varietatea ei sînt forme secundare ale limbii comune, nu sînt dialectele primare; deci diferențele sînt, în cazul spaniolei, cu mult mai mari și tot așa în cazul limbii portugheze, unde ele sînt încă mai mari între Portugalia și Brazilia) și chiar mult mai unitară decât limba franceză, dacă ne gîndim că nu e vorba numai de franceza vorbită în Franța, ci că există o limbă comună franceză, de exemplu, și în Canada. Atunci, la acest nivel, **limba română se prezintă mai unitară decât toate celelalte limbi romanice**, în afară de anumite limbi care sînt, în parte, încă în formare, așa spune eu, din punctul de vedere al limbii exemplare.

Ce se întîmplă cu nivelul limbii exemplare, cu nivelul limbii standard? Și aici **limba română este mult mai unitară decât orice altă limbă exemplară romanică.** Diferențele sînt extrem de mici, adică dacă spunem, de exemplu, *mîine, cîine, pîne* sau dacă spunem, cum spun eu, *mîne, cîne, pîne* (și scriem tot așa), dacă spunem mai mult cu infinitivul (*pot scrie*) sau mai mult cu conjunctivul (*pot să scriu*), dacă întrebuițăm, adică, mai mult sau mai puțin această posibilitate mai veche a infinitivului, dacă facem sau nu diferența strictă între a *spune* și a *zice*, pe care noi, moldovenii, care vorbim și noi o formă a limbii exemplare, o facem strict. Dacă facem comparația cu limba italiană, constatăm că pentru limba italiană există cel puțin două norme diferite, mai ales în sistemul de distribuție al fonemelor: o normă florentină și o normă romană, diferență care ajunge pînă la inventarul fonemelor. În norma romană nu există diferență între /s/ și /z/, pe cînd în norma florentină există această diferență, în afară de cazurile foarte numeroase unde alegerea fonemelor este diferită în norma florentină și în norma romană. Și împotriva acestor norme tradiționale se afirmă tocmai, în limba italiană, o nouă normă, susținută de anumiți lingviști, o normă septentrională, normă care nu mai are anumite fapte caracteristice ale limbii italiene, ca diferențele funcționale între vocale închise și deschise, sau ceea ce se numește *r a f f o r z a m e n t o i n i z i a l e*, adică un fel de dedublare sintactică la începutul cuvintelor. Această limbă este mai unitară decât spaniola. Spaniola din America, și la nivel de exemplaritate, are un inventar fonologic în parte diferit, fiindcă are numai /s/ și nu face diferența între /s/ și /θ/ și aproape peste tot există numai /y/ și nu /y'/ și /ll/ la acest nivel de exemplaritate. **Româna este mult mai unitară decât portugheza exemplară.** În portugheza exemplară există diferențe fonologice și gramaticale (în morfologie și în sintaxă). Ba chiar, cel puțin în cazul fonologiei, această limbă română este mai unitară și decât limba cea mai fixată la acest nivel, care este limba franceză. Fiindcă în franceză, tocmai în sistemul fonologic, și la acest nivel de exemplaritate, unii vorbitori sau în unele ocazii ale vorbirii fac diferențe între /ε / lung și /ε / scurt, între /mε:tr/ și /mεtr/, alți vorbitori nu fac această diferență, deci au numai un singur fonem, alți vorbitori sau în unele ocazii au patru vocale nazale, /ă/, /ε/, /ō/ și /ōe/, alți vorbitori au numai trei vocale nazale și aceiași vorbitori, în ocazii diferite, pot întrebuița un sistem sau alt sistem. Nu avem așa ceva în limba română exemplară: **în măsura în care această limbă s-a fixat din punct de vedere fonetic, regiunile au renunțat la faptele regionale și s-a stabilit această normă pentru toată limba română exemplară.**

Deci unitatea este întotdeauna relativă, dat fiind că unitatea este o noțiune relativă, însă tocmai din acest punct de vedere **unitatea limbii române este superioară, la fiecare nivel, unității altor limbi romanice și, uneori, superioară tuturor celorlalte limbi romanice.**

Cum rămîne cu chestiunea care ne doare pe toți, și mai ales pe noi, cei din Țara de Sus, din Moldova dintre Prut și Nistru, cu așa-zisa limbă moldovenească? Din punct de vedere genealogic, **această limbă moldovenească nu există ca unitate, adică la nivelul graiurilor populare. La nivelul graiurilor populare, limba populară vorbită între Prut și Nistru și dincolo de Nistru ține de dialectul dacoromân și ține nu de un singur grai, ci de două graiuri din dialectul dacoromân, anume partea de nord și de centru ține de așa-zisul grai moldovenesc, care, după cum știm, ajunge pînă în Ardeal și pînă în Maramureș, și partea de sud (la sud de Cahul, adică în Ismail și în Cetatea Albă), care ține de graiul muntean, cu fonetica graiului muntean și, din punct de vedere lexical, cu tot ce este caracteristic pentru graiul muntean și pentru graiul — tot muntenesc — din sudul Moldovei dintre Prut și Carpați. Singura diferență este că frontiera dintre aceste două graiuri între Prut și Nistru e ceva mai la sud decât în regiunea dintre Prut și Carpați. Toate izoglosele sînt izoglose orizontale, taie Prutul de-a curmezișul, aproape nu există — în afară de foarte puține elemente izolate în vocabular — fenomene care să ajungă numai pînă la Prut și să fie caracteristice numai pentru graiurile de dincolo de Prut. Și, ceea ce nu știu moldoveniștii care susțin existența unei limbi moldovenești pe baza acestor graiuri, foarte multe dintre izoglosele muntenești trec și dincolo de Nistru, anume în Transnistria de sud (și acolo frontiera e mai la nord decât în sudul Basarabiei). În Transnistria de sud faptele țin mai curînd de faptele muntenești, și în fonetică și în vocabular, ceea ce, probabil, corespunde unei colonizări din sud și corespunde, probabil, și teritoriului Episcopiei Proilavei, care ajungea pînă la Dubăsari și dincolo de Dubăsari.**

Din punct de vedere tipologic, **aceste graiuri sînt, pur și simplu, graiuri de același tip, cu aceleași principii, pe care le avem în limba română și, în plus, țin și de același subtip, care este subtipul dacoromân** caracterizat prin hipertrofia determinării. Această hipertrofie a determinării este aceeași în toate graiurile populare din Moldova. Iar dacă în acest sens nu există diferențe (nu există o unitate și deci nu pot exista diferențe cu privire la limba română), dat fiind că graiurile populare sînt continuate dincoace de Prut — la nivelul limbii comune și la nivelul limbii exemplare nu există, pur și simplu, nici o diferență.

Idealul de limbă al tuturor scriitorilor din Basarabia a fost totdeauna idealul tuturor românilor. Și la această limbă exemplară românească au contribuit și toți scriitorii dintre Prut și Nistru, de la Stamatî, Russo și Hasdeu pînă la Grigore Vieru și la toată splendida generație de poeți români dintre Prut și Nistru. De aceea spuneam "așa-zisa limbă moldovenească", fiindcă nu există ca unitate la nivelul graiurilor populare. E vorba numai de forme ale dialectului dacoromân, de graiuri care se întind și dincoace de Prut și nu există nici o diferență serioasă, esențială, la nivelul limbii comune, nu există nici o diferență la nivelul limbii exemplare. Dacă anumiți scriitori moldoveni dintre Prut și Nistru spun, de exemplu, *mîne, cîne, pîne*, ei urmează aici o anumită normă de exemplaritate care există și în România, dincoace de Prut.

Ca să arătăm esența, individualitatea "limbii moldovenești", citesc un paragraf dintr-o declarație a moldoveniștilor, care afirmă că ei vorbesc și scriu în limba moldovenească și că limba moldovenească e altă limbă decât limba română:

"Considerăm de datoria noastră să-i facem atenție pe cei ce caută să ne convertească cu tot dinadinsul la credința românească că orice presiune naște inevitabil contraacțiune; că în sânul poporului moldovenesc germinează stări de spirit diametral opuse celor susținute de politicaștrii în mantii academice, ce, tensionate fiind cu atîta desconsiderare față de moldoveni, pot duce la emoții social-politice cu urmări imprevizibile". Dacă n-am ști cine semnează, ar putea bănuși cineva că e vorba de altă limbă, de "limba moldovenească"? Tot ceea ce se află aici — și ceea ce este mai mult sau mai puțin nou, și ceea ce este creație de acord cu tradițiile anterioare ale limbii culte din Moldova dintre Prut și Nistru — este pur și simplu ca și în limba exemplară de aici: de la *diametral opuse* pînă la *politicaștri* și pînă la *desconsiderare* și pînă la *emoții social-politice cu urmări imprevizibile*, totul este pur și simplu limba română exemplară, fără nici o diferență.

"Limba Română", nr. 5—6 (17—18), 1994.

Comunicare prezentată la Sesiunea științifică
"Limba română și varietățile ei locale",
București, 31 octombrie 1994.

Prof. dr. Nicolae MĂTCAȘ,
Doctor honoris causa
al Universității din Iași, Professor honoris causa
al Universității din București,
Chișinău

O LIMBĂ — O NAȚIUNE

Sarcina care îmi revine este, pe de o parte, cît se poate de ușoară, iar pe de alta — extrem de dificilă.

Este ușoară atunci cînd mă adresez specialiștilor în materie — savanților filologi, istorici, filozofi, juriști neimplicați în bătăliile ideologice dintre partidele politice, dat fiind că acești specialiști cunosc de mult timp adevărul despre unitatea de limbă și de neam a românilor de pretutindeni, deci și a celor din Republica Moldova, și numai împrejurările sociopolitice nefavorabile nu le-au permis să-l spună lumii întotdeauna deschis și răspicat. Chiar și specialiștii care au fost siliți de regimurile totalitare să spună neadevăruri (academicienii Al. Graur, Ion Coteanu, V. F. Șișmariov, R. A. Budagov ș. a.) fie că s-au exprimat nebulos sau dubios, fie că — la prima ocazie de acces la libera exprimare — și-au recunoscut greșeala.

Astfel, academicianul Al. Graur, care în renumitele sale *Studii de lingvistică generală* (Ed. Acad. Române, Buc., 1960, p. 311) afirmase că în R.S.S.M. s-ar fi format o nouă limbă romanică orientală, limba moldovenească, avînd o orientare deosebită față de română, a reușit să-și ia păcatul de pe suflet în timpul vieții: într-un interviu din 2.10.1985, acordat profesorului Petrache Dima de la Liceul "Unirea" din Focșani, la întrebarea dacă se poate vorbi de existența unei limbi moldovenești a răspuns prompt: "**Bineînțeles, nu; moldoveneasca este un dialect** (sau subdialect) **al limbii române** (sau dacoromâne)" (a se vedea: "Revista noastră", anul XIV, nr. 113—115, oct.—dec. 1985, p. 2115—2116).

Acad. Ion Coteanu, pe timpuri (1957) adept a 4 limbi romanice orientale (numai meglenoromâna fiind considerată un dialect al aromânei), în cuvîntul de deschidere la Congresul al V—lea al Filologilor Români (Iași—Chișinău, 6—9 iunie 1994) se referea direct la substratul politic al declarațiilor făcute de adeptii unei "limbi moldovenești", detașîndu-se net de aceștia: "... datorită restructurărilor geopolitice din Europa, unele concepte care privesc profesiunea noastră sînt utilizate cu scopul de a justifica o anumită atitudine cu vizibil substrat politic, fiindcă ce altceva poate fi afirmația mai mult ori mai puțin insistentă a unora după care modul în care vorbesc moldovenii din stînga Prutului nu e limbă română, ci limbă moldovenească, altă limbă așadar decât cea vorbită și scrisă în dreapta Prutului.

Din două una: sau cei care fac asemenea afirmații nu știu ce-i aceea limbă în accepția obișnuită a termenului — lucru greu de crezut, sau știu, dar se tem să-i zică